

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Mistal

pt. *Interakcja językowa z osobami ze spektrum autyzmu za pomocą technologii komunikacji zdalnej*

Lublin 2023 (ss. 256)

Przedłożona do recenzji praca doktorska mgr Pauliny Mistal, napisana w Katedrze Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pod kierunkiem dr hab. prof. UMCS Tomasza Woźniaka, jest próbą oceny umiejętności komunikacyjnych i zachowań językowych osób z zespołem Aspergera w kontakcie bezpośrednim i pośrednim za pomocą komunikacji zdalnej. Tytuł pracy zapowiada wprowadzić szersze ujęcie tematu (mowa tutaj o osobach ze spektrum autyzmu), ale już we wstępie dowiadujemy się o zawężeniu grupy badawczej do osób ze zdiagnozowanym zespołem Aspergera, uznawanym za łagodną formę autyzmu wraz z przekonującą argumentacją.

Przedłożona do oceny dysertacja charakteryzuje się niebudzącą zastrzeżeń strukturą, która pozwala na prawidłowe prowadzenie wywodu naukowego. Praca, licząca 256 stron, składa się z 5 głównych rozdziałów, wstępu oraz obszernych wniosków i zakończenia, stanowiących tekst główny (s. 6-241) i znajdujących się poza nim pobocznych części pracy, tzn. bibliografii i netografii (s. 243-252) oraz spisu tabel i wykresów (s. 253-256).

Bardzo dobrze zostały przygotowane początkowe rozdziały pracy (I-III), w których Autorka w sposób przemyślany, systematyczny wprowadza czytelnika w zagadnienia, które stały się jej obiektem badań. Doktorantka prezentuje dotychczasowy stan wiedzy nt. badań nad interakcją językową, sprawnością interakcyjną i komunikacyjną (rozd. I), nad zespołem Aspergera, charakteryzuje specyfikę komunikacji werbalnej i niewerbalnej osób z omawianym zaburzeniem (rozd. II) oraz prezentuje serwisy społecznościowe i cechy komunikacji językowej w Internecie.

Na część badawczo-analityczną pracy składają się kolejne rozdziały rozprawy, w których Autorka przedstawiła założenia i cele pracy, scharakteryzowała grupę badawczą, zaprezentowała metody gromadzenia materiału, techniki i narzędzia (rozd. IV) oraz

zaprezentowała wyniki badań własnych (rozdz. V, s. 87-226). Należy zwrócić uwagę, że prezentowane w pracy wyniki badań są ilustrowane tabelami (49) i wykresami (2), a zamieszczona na końcu bibliografia i netografia, liczące razem 152 pozycje, obejmuje publikacje z zakresu logopedii, językoznawstwa i dyscyplin należących do nauk społecznych, w tym część z nich w języku angielskim. Świadczy to o szerokim ujęciu podjętego tematu oraz wnikliwości badawczej doktorantki.

Założenia metodologiczne

Przedmiotem badań uczyniła Doktorantka sposób funkcjonowania językowego osób z zespołem Aspergera w sytuacji interakcji językowej za pośrednictwem komunikacji zdalnej w zestawieniu z interakcją w kontakcie bezpośrednim. Na s. 75-76 pracy Doktorantka w przejrzysty sposób przedstawiła założenia, hipotezy i szczegółowo ujęte pytania badawcze związane z interakcją językową osób z zespołem Aspergera. Analizie zostały poddane zarówno werbalne, jak i niewerbalne składniki zachowań dialogowych w odniesieniu do zdalnej wymiany wiadomości tekstowych, wideorozmowy oraz interakcji w kontakcie bezpośrednim.

Założenia metodologiczne rozprawy doktorskiej nie budzą większych zastrzeżeń. Procedura badawcza została dokładnie przedstawiona na s. 77-78 i obejmowała zgromadzenie korpusu tekstów w wyniku prowadzonych bezpośrednio i pośrednio rozmów oraz ich analizę językową prowadzącą do oceny kompetencji językowych i werbalnych oraz niewerbalnych sprawności interakcyjnych osób badanych. Docelową grupę badawczą stanowił stosunkowo niewielki, bo 12 osobowy zespół pacjentów płci męskiej w wieku od 15 do 24 lat. Taki dobór grupy badawczej z uwagi na trudności, z jakimi spotkała się Doktorantka podczas jej kompletowania, należy uznać za optymalny. Szczegółowa charakterystyka badanych osób została przedstawiona na s. 78-79.

W celu zgromadzenia porównywalnego korpusu tekstów, stanowiących podstawę analizy językowej, zastosowano podobny schemat inicjowania i aktywizowania rozmówców przez osobę prowadzącą badania. Wszystkie rozmowy w formie wideorozmowy oraz w kontakcie bezpośrednim były nagrywane a następnie transkrybowane, wiadomości tekstowe zaś przepisane na podstawie zrzutów z ekranu. Doktorantka podaje wprawdzie informację o 18 000 zapisanych wyrazów, ale dla mnie bardziej miarodajną informacją byłaby liczba godzin zarejestrowanych rozmów.

Tak zgromadzony materiał stał się podstawą do szczegółowej analizy językowej i komunikacyjnej zarejestrowanych dialogów w uwzględnieniu typów inicjacji i reakcji, realizacji cody oraz zjawisk fonetycznych, leksykalnych, składniowych i semantycznych.

Ważnym zagadnieniem stała się ocena kodów parawerbalnych i niewerbalnych, niezwykle istotnych dla charakterystyki sprawności interakcyjnych osób z zespołem Aspergera.

Podsumowując, uważam, że podstawy metodologiczne pracy zasługują na pozytywną ocenę.

Analityczna część pracy

Główną część pracy stanowi rozdz. V zatytułowany *Wyniki badań własnych*, w którym Doktorantka, przyjmując porządek prezentacji wyznaczony kolejnością prowadzonych rozmów (zdalnie za pomocą wiadomości tekstowych, za pośrednictwem wideorozmowy oraz w sposób bezpośredni), każdorazowo analizuje powstałe w danym typie dialogu wymiany, ich typy, schemat rozmowy, jej poszczególne elementy: inicjację, reakcję i codę; ocenia spójność rozmowy, realizację językową i graficzną, poprawność gramatyczną, leksykalną oraz kody parawerbalne i niewerbalne. Omówienie poszczególnych elementów poparte jest odpowiednimi przykładami z zarejestrowanych dialogów, zakończone częściowymi wnioskami na temat charakterystycznych cech prowadzonych rozmów w kontakcie interpersonalnym. Paralelne przedstawienie i scharakteryzowanie tych samych elementów dialogów prowadzonych za pomocą różnych kanałów, według tych samych parametrów, pozwoliło Autorce pracy sformułować bardzo ciekawe wnioski, które zaprezentowała w bardzo ważnym dla recenzowanej pracy rozdziale pt. *Wnioski*. Odniesienie się do poszczególnych elementów analizy doprowadziło Autorkę do kilku istotnych konkluzji dot. sposobów komunikacji osób z zespołem Aspergera w różnych sytuacjach dialogowych. Badania wykazały, że posiadają one lepiej rozwinięty język pisany niż mówiony, sprawniej realizują interakcję językową za pomocą komunikacji zdalnej, zwłaszcza w wersji pisanej. W sytuacji kontaktu bezpośredniego występuje w ich zachowaniu schematyzm w użyciu języka w postaci automatycznych zachowań językowych, ale nie zaobserwowano tzw. „kwiecistego lub pedantycznego użycia języka”, uznawanych za typowe cechy językowe w tym zaburzeniu. Bardzo istotne okazały się obserwacje Autorki w odniesieniu do parawerbalnych i niewerbalnych środków językowych, wykorzystywanych podczas rozmów. Potwierdziły one trudność pacjentów z zespołem Aspergera w nawiązywaniu kontaktu wzrokowego, ograniczenie gestykulacji, bezekspresyjną mimikę twarzy. Te i inne wnioski mogą okazać się przydatne dla potencjalnych pracodawców osób z zespołem Aspergera, którzy z powodzeniem mogą wykonywać prace za pomocą technologii komunikacji zdalnej.

Obok społecznego wymiaru badań pani P. Mistal niewątpliwym atutem jej pracy są sformułowane przez nią perspektywy badawcze związane z badaniem interakcji osób z omawianym zaburzeniem. Znajdujące się na s. 228 i 229 postulaty badań, sprawdzające

aktywność i sprawność komunikacyjną osób z zespołem Aspergera w internetowych grupach rówieśniczych, czy tematycznych oraz prowadzenie terapii za pomocą zdalnych środków komunikacji kreślą interesujące propozycje naukowo-terapeutyczne i świadczą o wysokiej świadomości badawczej Doktorantki i jej samodzielności naukowej.

Redakcyjno-stylistyczna strona pracy

Przedstawiona do recenzji praca napisana jest na ogół poprawną polszczyzną. Zdarzają się nieliczne błędy literowe i interpunkcyjne. Poważne błędy merytoryczne znajdują się w części pracy poświęconej omówieniu zagadnień składniowych. Korekty wymaga klasyfikacja równoważników zdania na s. 121, gdzie Autorka donosi, że orzeczenie w jednym z typów równoważników jest wyrażone „nieosobową formą czasu przeszłego”. W prezentowanym przykładzie występuje rzeczownik odczasownikowy, który nie jest formą żadnego czasu. Nie rozumiem również czym jest „zdanie niewerbalne”, ponieważ zdanie jako typ wypowiedzenia charakteryzuje się posiadaniem w swojej strukturze czasownika w formie osobowej. Prawdopodobnie chodzi tutaj o „równoważnik zdania niewerbalny” (zob. J. Strutyński, Gramatyka polska, s. 254), a nie: „równoważnik zdania niewerbalnego”. Ten sam błąd jest powielony na s. 169 i 216-217.

Drobne uwagi edytorskie odnoszą się do redakcji *Bibliografii*. W niektórych zapisach bibliograficznych nie zastosowano kursywy przy zapisie tytułów, gdzieśgdzie zaś brakuje w opisie artykułów stron, na których znajdują się w czasopiśmie lub w tomie wieloautorskim. Podsumowując, zauważone uchybienia są niewielkie i nie wpływają na zrozumiałość tekstu, który został napisany stylem naukowym .

Podsumowanie

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska zasługuje zdecydowanie na ocenę pozytywną. Jest tekstem wartościowym i potrzebnym, stanowi istotny wkład w badania nad zaburzeniami komunikacji językowej osób z zespołem Aspergera. Przemyślane, bardzo dobrze przygotowane i konsekwentne gromadzenie materiału oraz jego analiza świadczą o pracowitości i solidności badawczej Doktorantki. Należy podkreślić, że praca posiada walory praktyczne, wnioski z niej płynące mają duże znaczenie społeczne. Uważam to za jej bardzo duży atut.

Konkluzja

Rozprawa mgr Pauliny Mistal, pt. *Interakcja językowa z osobami ze spektrum autyzmu za pomocą technologii komunikacji zdalnej* spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2022 poz. 574 z późn. zm.), tzn. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje, iż Autorka dysponuje ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu językoznawstwa, a także potwierdza jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Autorki recenzowanej pracy do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Dr hab. Irena Jaros, prof. UŁ

